

ХИПОТАКТИЧКЕ СТРУКТУРЕ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ТЕМПОРАЛНИХ ОДНОСА У ДЕЛУ *СТЕФАНИТ И ИХНИЛАТ*: ФИЛОЛОШКА И ФУНКЦИОНАЛНОСТИЛСКА АНАЛИЗА¹

САЖЕТАК

У овом раду анализирају се хипотактичке структуре којима се исказују темпорални односи, како у сфери темпоралне идентификације, тако и у сфери темпоралне квантификације, у делу *Стефанит и Ихнилат*, које припада корпусу српкословенске преводне књижевности. Истраживање се спроводи на тексту који представља најмлађи препис овога дела, који потиче из XVII века. Непосредан предмет истраживања представљају номинална и вербална средства у функционално-семантичком пољу темпоралности. Утврђује се степен заступљености и конкурентни однос партиципа у функцији герунда, конструкције апсолутни датив и реченице уведене везницима који упућују на временску семантику, а који могу бити књишког или вернакуларног порекла. Такође, посматрају се огрешења о норму српкословенског језика при употреби номиналних средстава, која се јављају под утицајем старосрпског језика, као и начин организовања реченичног садржаја, који у делима профаног карактера може бити нестилизован, по угледу на разговорни језик, а све у циљу правилног дефинисања функционалног стила датог дела. Резултати синтаксичко-семантичке анализе исказани су квантитативно, а конкурентни однос средстава релацијски. У циљу прецизнијег одређења карактера језика и стила проучаваног дела врши се поређење добијених резултата са резултатима анализе других споменика српкословенске писмености.

Иако је синтаксичка норма српкословенског језика у делима сакралног карактера углавном позната, синтакса дела која припадају профаној сфери још увек није довољно истражена; тренутно је у фази подробне анализе. Стога се резултати истраживања спроведеног у овом раду могу сматрати скромним доприносом познавању српкословенске хипотаксе у делима профаног карактера.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Стефанит и Ихнилат, српкословенски језик, функционални стилови, хипотакса, темпоралност, герунд, апсолутни датив, временска реченица.

---

¹ Овај прилог представља скраћену и уобличену верзију мастерског рада одбрањеног на Филозофском факултету у Новом Саду. Доц. др Марини Курешевић и проф. др Јасмини Грковић-Мејдор захваљујем се на сугестијама.

1. Увод

1.1. *Стефанит и Ихнилат*, дело српкословенске преводне литературе

Дело *Стефанит и Ихнилат* представља низ од десет басана различитог обима. Прва је басна најобимнија и по њој је читаво дело добило име. Два шакала, Стефанит, ког одликује мудрост, и Ихнилат, чија је главна особина лукавство, саветници су цара животиња лава. Поред њих, у повести се помињу многе друге животиње, које се такође одликују неким људским особинама. Кроз низ басана упознајемо се са различитим поступцима ових животиња, који служе за наук свим читаоцима.

Према речима Ђ. Трифуновића (1965: 164), симболично представљање животиња било је једна од главних карактеристика средњовековне уметности. Српски писци средњег века упознавали су се са алегоричним представама појединих животиња читајући Свето писмо, али и књижевна остварења која су, попут дела *Стефанит и Ихнилат*, потекла са Далеког истока.

Ово дело потиче из древне индијске књижевности, тачније, чини део *Панчатантре* (*петокњижја*), која је писана на санскриту у III или IV веку пре нове ере. Оригинално дело није сачувано, а најстарији познати препис потиче из V века. Писано у стиховима и одликовано мозаичном композицијом, дело је привукло пажњу многих учених људи, те је преведено на бројне језике. Велики број басана које се приписују Езопу или Ла Фонтену, као и њихове обраде, чији су творци Крилов, Гете, Толстој или Доситеј Обрадовић, налазе се управо у *Стефаниту и Ихнилату* (Јовановић 2012: 193).

Историја настанка савременог назива овог дела веома је занимљива и објашњава се у светлу пута ове повести од санскрита до других језика. Први превод овог дела, на пехлави језик, потиче из VI века. У VIII веку Абдулах ибн ал-Мукафа преводи дело на арапски, уноси неке нове делове и даје повести нови назив. Према именима главних ликова у *Панчатантри* цео спис назива *Калила и Димна* и даје му пропратни наслов *Огледало кнежева*. Потом се спис помера даље ка западу. У првој половини XII века дело је преведено на хебрејски, а потом, у XIII веку и на шпански језик. У другој половини XIII века дело је преведено на латински; преводилац се служио јеврејским и шпанским преводом. Латински превод био је основа за касније превођење на немачки, италијански, француски, енглески и друге језике (Јовановић 2012: 193–194).

За православне Словене значајан је превод овог дела на грчки језик, који настаје крајем XI века, по налогу византијског цара Алексија I Комнина. Преводилац је био угледни лекар Симеон, Ситов син, родом из Антиохије. Управо је Симеон творац данашњег назива ове повести. Наиме, он је, преводећи са арапског, име Калила прочитао као *иклил*, то јест *венац* (грчки *стефанос*), а име Димна схватио као *димн*, то јест *траг*, односно *знак* (грчки *ихнос*). Дакле, на тај начин се од Каратаке и Даманаке, преко Калиле и Димне, дошло до Стефанита и Ихни-

та у грчком преводу (Јовановић 2012: 194). Управо се грчки назив пренео на словенски превод, који настаје у XIII веку, највероватније на Светој Гори, одакле се у XV веку проширио на Русију. Овај превод познат је у српским, бугарским и руским преписима.

До данас су сачувана четири српска преписа овог дела. Два преписа (један, који потиче с краја XIV или почетка XV века и други, који је настао у трећој четвртини XVI века) чувају се у Руској државној библиотеци у Москви. Препис који потиче из прве половине XVI века чува се у Универзитетској библиотеци у Београду, а најмлађи препис, који је настао у XVII веку, чува се у Архиву САНУ у Београду (Јовановић 2012: 194). Управо је текст који представља најмлађи препис овог дела, а који је у другој половини XIX века издао Ђ. Даничић (1870: 261–310), послужио као корпус за истраживање вршено у оквиру овог рада.

1.2. Теоријски оквир истраживања

У српској средњовековној писмености у употреби су два језика – српскословенски, који је наследио старословенске особине, и старосрпски, који се одликује особинама спонтано развијеним након епохе позног прасловенског, без утицаја грчког књижевног језика. Оваква језичка ситуација назива се *хомогеном диглосијом*.

Хомогена диглосија омогућује да се два језика, будући генетски сродна, осећају и функционишу као један, с тим што се књижевни језик (у нашем случају српскословенски) посматра као виши стил тог јединственог језика, а народни (старосрпски) као његов нижи стил (Грковић-Мејџор 2012: 288). Оваква подела одраз је дихотомије сакрално–профано, која је наслеђена из византијске културе. Српскословенски језик резервисан је за комуникацију са Богом, те је то језик литургијске књижевности, док је старосрпски језик свакодневне комуникације, који се јавља пре свега у правним документима. Литургијски се текстови стога налазе на самом врху пирамиде жанрова,² док се чисто профана дела налазе при дну.

Међутим, конкретна реализација језика није била условљена само жанром, него и тематиком и садржином текста, што је омогућавало да се чак и у оквиру једног документа јаве оба језика, као и пореклом текста (преводни/оригинални), што је доводило до тога да се у српскословенском језику појаве одређене иновације под утицајем народног језика (Грковић-Мејџор 2012: 288, 290). Наиме, преводни текстови имали су предлог од којег се нису смели много разликовати, док је у оригиналним делима црквене литературе са нижим степеном сакралности писар био нешто слободнији, те је понекад могао унети неке црте из народног језика, поготово уколико текстови нису били намењени само високим црквеним великодостојницима. Оваква ситуација карактеристична је за типике.

Такође, српскословенски није био ограничен само на црквену литературу, већ се користио и у делима профаног карактера. У оваквим делима уплив црта из вер-

² Мисли се на хијерархизовану лествицу жанрова чији је творац Н. И. Толстој (2004: 153).

накулара много је већи, како због њихове тематике, тако и због адресата. Властела и обични људи, којима су ови текстови првенствено били намењени, нису морали познавати српскословенски језик високог стила, те се језик ових дела тежио приближити разговорном језику (Грковић-Мејџор 2012: 292).

На тај начин и сам српскословенски језик манифестује се кроз два стила: виши и нижи. Ова два стила српскословенског језика не разликују се само по карактеру норме и сфери употребе, већ и по начинима исказивања истог значења (Курешевић 2016б: 134).

На синтаксичком плану о функционалном стилу најречитије говори проценатни однос номиналних средстава, која су карактеристична за књижевни језик, и вербалних средстава, која су истовремена одлика књижевног језика и вернакулара, с том разликом што је у вернакулару развој површинске хипотаксе, у виду развоја семантички специјализованих хипотактичких везника, настављен спонтано.

Међутим, постоје и други фактори који се морају имати у виду при одређивању функционалног стила одређеног дела. То су, пре свега, фреквенцијски однос књишких и општесловенских номиналних средстава,³ потом степен кршења норме српскословенског језика приликом употребе номиналних средстава из књишког регистра, као и степен утицаја народног језика на структурирање реченице.

Дакле, при језичком проучавању српскословенских текстова мора се имати на уму њихова повезаност како са старословенским, тако и са старосрпским језиком (Курешевић 2015: 66).

Како предмет нашег интересовања у овом раду представља функционално-семантичко поље темпоралности, треба дати кратак осврт на хипотактичке структуре које се у овом пољу јављају, односно на: апсолутни датив, активне партиципе у функцији герунда и временске реченице уведене како везницима из књишког, тако и онима из вернакуларног регистра (Курешевић 2016б: 140, 145).

Апсолутни датив је синтаксичко средство које се састоји из номиналне и партиципске компоненте у дативу, а чија употреба притом није регирана глаголом на позицији управног предиката. Представља остатак старог, доминативног система, карактеристичног за праиндоевропски, односно номинално средство подржано од стране грчког језичког система. Ова подршка омогућује му опстанак у старословенском језику, док из вернакулара ишчежава пре појаве првих писаних споменика. Тиме стиче обележје типичног књишког средства.

У старословенским, као и у раним српскословенским споменицима, употреба ове конструкције била је снажно синтаксички и комуникативно мотивисана, што је подразумевало њену (претежну) употребу у хетеросубјекатским структурама,

³ Под књишким средствима подразумевају се оне партиципске и инфинитивне конструкције које су у старословенском формиране под утицајем грчког језика, а које је српскословенски језик наследио. Ове црте не постоје у вернакулару (нпр. апсолутни датив, инфинитивне конструкције са везницима и сл.). Општесловенске црте одлика су како старословенског и српскословенског језика, тако и српског вернакулара (нпр. партицип у функцији герунда).

у којима је исказивала позадину радње означене глаголом на позицији управног предиката. Међутим, променом језичког типа, све се више смањује синтаксичка и комуникативна, а повећава стилска мотивација употребе ове конструкције – везује се за дела сакралног карактера и добија статус књишке црте. Но то не значи да се апсолутни датив не може јавити у делима профане садржине. Среће се и у текстовима који припадају доњем делу пирамиде жанрова, при чему представља својеврсно обележје учености писара или преписивача (Курешевић 2013а: 405–406).

Губећи синтаксичку мотивисаност, апсолутни датив се све чешће појављује у таутосубјекатским структурама, док се губећи комуникативну мотивисаност све чешће комбинује са хипотактичким и паратактичким везницима. Употреба првих сигнализује потребу за прецизирањем значења ове апсолутне конструкције, док употреба других упућује на њену извесну самосталност (Курешевић 2013а: 407–408).

При употреби апсолутног датива у делима профаног карактера честа су огрешења о норму српскословенског језика на морфолошком плану. То могу бити грешке у конгруенцији или пак у форми конституената ове конструкције – партицип или номинална компонента могу бити у номинативу (Курешевић 2013а: 411).

Што се значења ове конструкције тиче, у старословенском језику апсолутним дативом исказивало се пре свега значење хипотактичких односа (адвербијална значења времена, узрока, услова, допуштања и сл.). У српскословенском језику вишег стила шири се сфера употребе ове конструкције, док се у оквиру нижег стила сужава (Курешевић 2013а: 409).

У таутосубјекатским структурама претежно се јавља герунд, као општесловенско средство којим се исказује секундарна радња у оквиру реченичног комплекса. Функцију герунда врше активни партиципи презента и претерита, при чему активни партицип презента означава радњу симултану са радњом управног предиката, а активни партицип претерита радњу антериорну у односу на њу.

Партиципи у функцији герунда могли су се, попут конструкције апсолутни датив, комбиновати са хипотактичким везницима, којима се ојачава њихова семантика, и паратактичким везницима, чија употреба указује на то да су партиципи некад имали предикативни карактер (Грковић-Мејџор 2007: 182–183).

Структура у којој је партицип са управним предикатом повезан везником *и*, те врши функцију личног глаголског облика (самостални предикативни партицип), јавља се много чешће у делима писаним српскословенским језиком него у старословенским споменицима и представља одлику наративног стила (Грковић-Мејџор 2007: 240–241, 246–247).

Поред конструкције апсолутни датив и партиципа у функцији герунда у старословенском језику темпорални односи могли су бити исказани и зависном реченицом. Српскословенски језик свакако је из старословенског наследио и хипо-

тактичке везнике за исказивање темпоралних односа; међутим, у нижи стил овог језика продиру и везници из старосрпског вернакулара.

1.3. Предмет и циљ истраживања

Стефанит и Ихнилат јесте наративно дело профаног карактера, те се претпоставља да је писано српскословенским језиком нижег стила. Међутим, с обзиром на то да чак и нека профана дела могу бити писана вишим стилем, као и да је први словенски превод овога дела највероватније настао у Хиландару, у угледној преписивачкој школи, могуће је претпоставити и да се ово дело одликује српскословенским језиком вишег стила.

Непосредан предмет истраживања вршеног у овом раду представљају номиналне и вербалне структуре за исказивање темпоралних односа у делу *Стефанит и Ихнилат*. У раду се прате синтаксичко-семантичке одлике употребе наведених хипотактичких структура, као и њихов конкурентни однос. Такође, посматрају се огрешења о норму српскословенског језика при употреби номиналних средстава, која се јављају под утицајем старосрпског језика, као и начин организовања реченичног садржаја, који у делима профаног карактера може бити нестилизован, по угледу на разговорни језик. На основу добијених резултата и поређења са резултатима проучавања других споменика српскословенске писмености процењују се карактеристике језика и стила проучаваног дела, што је крајњи циљ овог истраживања.

1.4. Методологија истраживања

У овом истраживању најпре се приступило филолошкој анализи. Ексерципирана грађа класификована је према синтаксичко-семантичком критеријуму. Како предмет нашег истраживања представљају хипотактичке структуре којима се исказују темпорални односи, примери су класификовани према семантичким субпољима у оквиру функционално-семантичког поља темпоралности. Резултати анализе сваког појединачног средства исказани су процентуално, док је конкурентни однос средстава релацијски исказан.

При идентификацији и ексерпцији номиналних средстава водили смо се принципом „један партицип – једна конструкција”, док смо реченице идентификовали по принципу „један глаголски облик – једна реченица”. Примери су навођени у минималном контексту, уз ознаку стране/реда у којем се наведени пример у тексту налази.

2. Анализа грађе

2.1. Уводне напомене

При проучавању грађе ексцерпираних за потребе овог рада наишло се на извештај број примера у којима је тешко одредити праву функцију употребљених активних партиципа. Таквим примерима припадају реченице у којима је активни партицип презента или претерита неодређеног вида позициониран између субјекта и предиката. Партиципи би се у таквој позицији могли интерпретирати или као герунд или као детерминативни партицип нерестриktivног типа.⁴ Чини се да би приликом анализе и класификације оваквих примера требало водити рачуна не само о позицији и виду партиципа, него и о другим факторима, као што су лексичко значење и вид глагола од којег је грађен партицип, познатост реченичног субјекта и слично.

Уколико је реченични субјекат познат из претходног контекста, употреба кратке форме партиципа који је грађен од глагола несвршеног вида и позициониран између субјекта и предиката грађеног, по правилу, од глагола свршеног вида, те чије значење може да се интерпретира као привремена особина, то јест стање субјекта за време вршења радње главног предиката, представља прелазни тип између адноминалне и адвербијалне одредбе, то јест фазичну категорију. Нпр. *крагоуџаръ же вѣне стоѣ рече (287/30); а проче две рече не раднше о своѣмь спасени осташе вѣ блате (275/14)*. У овом раду фазичне примере нисмо уврстили у свој корпус.

2.2. Темпорална квантификација

Темпорална квантификација подразумева одмеравање дужине трајања радње исказане реченичном предикацијом у смислу ‘колико дуго?’ (темпорална квантификација у ужем смислу) и у смислу ‘колико често?’ (темпорална фреквенција).

2.2.1. Значење темпоралне квантификације у ужем смислу

Одмеравање дужине трајања радње исказане реченичном предикацијом у смислу ‘колико дуго?’ обухвата значења лонгитудиналности, ингресивности и терминативности. Значење лонгитудиналности јесте темпорална квантификација линеарног типа, док су значења ингресивности и терминативности темпорална кван-

⁴ М. Ивић (1983: 165), говорећи о стању у српскохрватском језику, истиче да се позиционирањем герунда између субјекта и предиката успоставља детерминативни однос између герунда и субјекта, при чему се герунд може заменити релативном реченицом. Као пример наводи следећу реченицу: *жена, носећи дете на рукама, није хтела да сачека = жена, која је носила дете на рукама, није хтела да сачека*. М. Пешикан (1959: 96–97) овакве примере назива граничним случајевима, онима који имају и елементе герунда и елементе детерминативног партиципа. Међутим, аутор каже да у српском језику ову функцију обично врше релативне реченице и одлучује се за то да ове примере тумачи као посебан тип атрибутивне категорије – накнадна одредба већ одређеног појма. То би значило да овакве примере треба преводити као релативне реченице нерестриktivног типа.

тификација линеарно-пунктуалног типа. Ингресивност подразумева одмеравање дужине трајања радње уз идентификацију почетне тачке, а терминативност уз идентификацију крајње тачке. У анализираном корпусу нису пронађени примери лонгитудиналности, те ће у наставку бити представљени само примери ингресивности и терминативности.

2.2.1.1. Значење ингресивности

Значење ингресивности, као одмеравање дужине трајања радње независне предикације у смислу ‘од када’, у старословенском, као и у старосрпском језику, исказивано је искључиво вербалним средством – реченицом са семантички спецификованим везницима: *отънѣлн(жє), отънѣлѣ(жє), понѣжє, покон* или комбинацијом прилога *потоѣ* и семантички неспецификованог везника *ѣгда* (старословенски регистар) (Večerka 2002: 240), односно везницима *отъколѣ, отъкъда, отъкова* и *како* (старосрпски регистар) (Павловић 2009: 196–197). Обично се издвајају два типа ових зависних реченица (Граматица 1991: 500–501; Večerka 2002: 239–242): њима се може исказивати радња којом се означава почетак радње управне предикације и која потом наставља да буде симултана с њом или пак радња која је антериорна у односу на радњу независне предикације.

У анализираном корпусу присутне су само три зависне реченице са значењем ингресивности, све три уведене везником *отънѣлн(жє)*, наслеђеним из старословенског језика. Сви примери припадају другом семантичком типу, односно њима се означава радња антериорна у односу на радњу управне предикације.

Како ингресивност подразумева одмеравање дужине трајања радње управне предикације, очекивало би се да глагол на позицији управног предиката буде не-свршеног вида, што је реализовано у једном примеру: *не много мною нде вѣѣме, отъ нѣлнѣ сын царѣ тъмоу отъ насѣ оуби* (302/8–9). Међутим, уколико се глаголом у функцији предиката управне реченице успоставља одређено стање, тај глагол може бити свршеног вида (Павловић 2009: 197). Овакав случај јавља се у примерима: *аз же отъ нѣлнѣ видехъ твою грѣдость и лакоми разоумѣ, познахъ како добро не нѣдашн сътворити.* (280/17–18) и *не оутан дн се отъ нѣлнѣ того прѣвѣѣ оузрехъ* (308/16).

У другонаведеном примеру зависна реченица са значењем ингресивности заузима препозицију у односу на управну реченицу, док се у преосталим двама примерима налази у постпозицији.

2.2.1.2. Значење терминативности

Значење терминативности, као одмеравање дужине трајања радње независне предикације у смислу ‘до када’, у старословенском, као и у старосрпском језику, исказивано је, попут значења ингресивности, искључиво вербалним средством – реченицом са семантички спецификованим везницима: *донѣдѣжє, дондѣжє, донѣлнѣжє, донѣлѣжє, дажє* и *ређе нежє* у комбинацији са прилогом *прѣждє* или *прѣвѣѣ* (старословенски регистар) (Večerka 2002: 242), односно везницима *доклѣ, догдѣ, дорѣ, доњдє* (односно *донѣдѣжє*) и *донѣлнѣжє* (старосрпски регистар) (Павловић 2009: 183).

У старословенском језику постојале су терминативне реченице чија је радња симултана с радњом управне предикације и оне чија је радња постериорна у односу на радњу независне предикације. Везником даје и комбинацијом неже и прилога прѣжде или прѣвѣ увек се исказивала постериорна радња, док су остали везници у овом погледу били семантички необележени (Večerka 2002: 242).

У анализираном корпусу присутне су 22 зависне реченице са значењем терминативности. Само је једна од њих уведена везником даје: вѣс коую, ѿ любнѣ, не сказа мн прѣжде таковоѣ даже дома своѣго не нздѡхѣ (300/19), док су остале уведене везником донѣдеже: пѣсь опашѣ вѣтъ, до нѣдеже пнштоу вѣспрндѣтъ (268/1); нествѡвнн ко моужѣ прѣжде смѣрѣнїѣ показоуѣтъ, донѣдеже санѣ некы достигнѣтъ (275/29); моудроудѣлнн моужѣ аште н вѣ беде некыѣ вѣпаднѣтъ, покарает се н хоуднѣ, донѣдеже своѣ желанїѣ полоучнѣтъ н сѣвршнѣтъ (298/1–2). Оба везника наслеђена су из старословенског,⁵ оба уводе други семантички тип терминативне реченице, онај којим се означава радња постериорна у односу на радњу главне предикације, и имају значење ‘док не’. У свим примерима у оквиру зависне предикације јавља се глагол свршеног вида, којим се исказује „период трајања управне радње као време у којем се радња зависне предикације не реализује” (Павловић 2009: 186). Само у двама примерима, једном уз везник донѣдеже: подѡкаѣтъ царѣмѣ, егда таковога нсправѣтъ, сѣмрѣтїю его прѣжде нздѡгати, донѣдеже хотѣнїѣ своѣ не сѣтворѣтъ. (275/2–3) и једном уз везник даже (уп. горенаведени пример) јавља се негирани глагол у оквиру терминативне реченице, што се може сматрати утицајем вернакулара.⁶ У свим примерима зависна реченица са значењем терминативности заузима постпозицију у односу на управну реченицу.

Како терминативност подразумева одмеравање дужине трајања радње управне предикације, очекивало би се да глагол на позицији управног предиката буде несвршеног вида. Међутим, уколико се глаголом у функцији предиката управне реченице 1) успоставља одређено стање или 2) исказује радња која се понавља, односно 3) уколико се зависном реченицом са терминативним значењем дефинише рок за који радња исказана глаголом на позицији управног предиката мора бити реализована, тај глагол може бити свршеног вида (Павловић 2009: 183–184). Глагол свршеног вида на позицији управног предиката јавља се у нашем корпусу у 9 примера. У наставку је дат по један пример за свако од наведених могућих тумачења: 1) слово сѣтворнше не вѣкоуснѣтъ ѡтъ нѣѣ донѣдеже зндѡ донѣтъ (304/23–24); 2) н егда трѣбоуѣмѣ, да възмѣмѣ по малѡу, донѣдеже все нздѡурнѣмѣ (281/15); 3) вѣс коую, ѿ любнѣ, не сказа мн прѣжде таковоѣ даже дома своѣго не нздѡхѣ (300/19).

⁵ „Терминативни везници донѣдеже и донѣнѣже (...) у старосрпску пословноправну писменост улазе са српскословенским језичким идиомом везујући се жанровски за акта писана у манастири-ма или за манастире” (Павловић 2009: 194–195).

⁶ У старосрпској писмености до 15. века бележи се пораст употребе негираних глагола на позицији предиката терминативне реченице (Павловић 2009: 185–187). Старословенска норма налаже употребу афирмативних облика глагола на овој позицији.

2.2.2. Значење фреквентивности

Одмеравање дужине трајања радње независне предикације у смислу ‘колико често?’ у старословенском језику није се маркирало специјализованим језичким средствима на нивоу реченице (Курешевић 2014: 151). У старосрпском језику јављају се везници који уводе временске реченице са значењем фреквентивности: *къда годѣ, колн(ко) крѣтъ и везници къда и коѣ* комбиновани с квантификатором *въсьда* (Павловић 2009: 200–201). Међутим, у старосрпском језику фреквентивност се могла реализовати и без ових формалних маркера, уколико је управна предикација имала обележје [референцијалност –] (Павловић 2009: 201).

У анализираном корпусу нису потврђени примери временских реченица уведених горенаведеним везницима. Међутим, уочене су структуре са финитним глаголским облицима који се одликују обележјем [референцијалност –]. У таквим се примерима региструје контекстуално условљена фреквентивност.

У таквим примерима у својству показатеља временског значења јављају се и номинална и вербална средства, која примарно исказују значење антериорности или симултаности, како линеарне, тако и пунктуалне. С обзиром на то да су ови примери наведени и коментарисани у оквиру одговарајућих значења у сфери темпоралне идентификације, овде се наводи само по један пример, ради илустрације.

Дакле, у нашем корпусу значење фреквентивности могло је бити исказано: активним партиципом презента у функцији герунда: *подобно пострадахъ колыныхъ, нже знаятъ како неполазно нѣкъ естъ оѣъ некогѣо гастѣа, нъ лакодствомѣ въкоушаюште поврѣждають себе* (285/31), активним партиципом претерита у истој функцији: *нъ множицею и въ оушн елѣфандовн вѣлѣтѣкше оудавлѣни вѣвають* (277/29), апсолутним дативом са активним партиципом презента: *нѣ приневкаюштоу нѣкъ ннкогѣоу приложѣнѣю, по малѣу вѣе богатаство его нзноурнт се.* (266/13), апсолутним номинативом са активним партиципом претерита: *нѣ вѣси ли како оуклосноувѣши на прѣстка прѣсть неѣи на прасно прѣсть оѣтѣскаеть се* (282/33–34), временском реченицом са значењем антериорности: *какоже и съкрѣвѣни огнь, егда въ свѣтъ нздѣтъ, въздоушни пламень творнтъ.* (269/30–31), са значењем линеарне симултаности: *и егда естъ кто ва равнѣстныхъ чѣстьнъ, достонтъ оубо доволноу бити о своѣм степенн* (268/8–9), као и са значењем пунктуалне симултаности: *и егда трѣбоуѣмъ, да възмѣмъ по малѣу* (281/14).

2.3. Темпорална идентификација

Темпорална идентификација подразумева локализовање управне предикације на одсек временске осе индиректно идентификован зависном реченицом. Обухвата значења симултаности, антериорности и постериорности. Значење симултаности подразумева истовременост двеју радњи, док антериорност и постериорност подразумевају сукцесивност управне и зависне предикације. Термин антериорност употребљава се у оним ситуацијама у којима време вршења радње зависне предикације претходи времену вршења радње управног предиката, док се термином постериорност именују ситуације у којима се радња зависне предикације ре-

ализује након управне радње.⁷ У анализираном корпусу нису пронађени примери постериорности, те ће у наставку бити представљени само примери антериорности и симултаности.

2.3.1. Значење антериорности

Значење антериорности, које подразумева ситуацију у којој споредна радња хронолошки претходи реализацији главне радње, у старословенском језику могло је бити исказано како номиналним, тако и вербалним средствима. Номинална средства која су могла вршити ову функцију јесу конструкција *датов+инфинитив* уведена везником, потом активни партицип претерита у функцији *герунда* и *апсолутни датив*, у чијем се саставу могао наћи активни или пасивни партицип претерита. Нешто ређе употребљавала се и конструкција *апсолутни номинатив*.⁸ Вербално средство јесте временска реченица уведена семантички неспецификованим везницима: *јгда(жє), вѣнѣгда(жє), јако(жє), ређе и кѣжє, нѣдє(жє), кѣдє(жє)*, а ван канона и *когда/кѣгда* (Večerka 2002: 232). У старосрпском језику ово значење исказује се искључиво временском реченицом, уведеном семантички неспецификованим везницима *кѣда, кољ и јгѣда* и семантички спецификованим везницима *по тољ кѣды, потољ кѣды, њидљ, како и понѣжє* (Павловић 2009: 164–165). Код семантички неспецификованих везника, како књишких, тако и вернакуларних, формални маркер значења антериорности јесте глагол перфективног вида у оквиру зависне предикације.

У анализираном корпусу забележена је 281 хипотактичка структура са значењем антериорности. У 206 примера ово значење исказано је партиципом у функцији герунда, у 20 конструкцијом апсолутни датив, у 6 примера потврђена је конструкција апсолутни номинатив, у 33 примера јавља се реченица уведена везником *јгда(жє)*, у 2 примера везником *вѣнѣгда*, а у 14 примера везником *јако(жє)*. Сва три везника одликује књишки карактер.⁹

⁷ Оваква употреба ових термина чини се сасвим оправданом с обзиром на то да се у овом раду у фокус стављају хипотактичке структуре, а не управне предикације.

⁸ Обе апсолутне конструкције употребљавале су се у хетеросубјекатским структурама, с том разликом што је апсолутни номинатив општесловенско средство, које у старословенском језичком систему заузима периферно место (Večerka 1996: 186). Много се чешће у хетеросубјекатским структурама јавља апсолутни датив, како у старословенским, тако и у редакцијским споменицима (Večerka 1996: 186).

⁹ Мада се везник *јгѣда* спорадично могао јавити и у текстовима писаним старосрпским језиком, он, као и други везници **j*-основа, у старосрпском језику представља нанос из српкословенског језика. „Ова синтаксичка средства жанровски су, наине, везана за акта настала у манастирима или за манастире, односно прецизније за протокол и есхатокол као дискурсне сегменте писане српкословенским језичким идиомом, што им даје статус књишких категорија које нису имале ослоња у живом говору” (Павловић 2009: 174–175).

2.3.1.1. Партицип у функцији герунда

У значењу anteriornosti јављају се активни партиципи претерита и презента. Активни партицип презента потврђен је само у једном примеру: не могоу тръпети давнстїю обыавн другоу своемоу стефанноу (271/30). Употребом активних партиципа маркира се секундарна радња, која са радњом управног предиката чини јединствену догађајну целину, с обзиром на то да исказује околности вршења те радње. Готово у свим примерима герунд се налази у препозицији у односу на управну предикацију, што је у складу са принципом иконичности у језику¹⁰: сїнхъ слышавше оуъроци наказани покорнше се оуътъскомоу съветоу (266/19), егоже видевъ лъвъ прїетъ его оусрьдно (271/26), срьноу же видевъши желъва јако не смѣтъ водн пїтн, рече (293/13). Само у двама примерима јавља се одступање од овог принципа: вѣстанемъ оубо въси и пондемъ вѣздыше кѣждо насъ соуѣта елико можемъ носити, и положимъ на оустн гавнни (297/31), о мале пшеница, съсхноувъши се (304/25).

У трима примерима, поред значења anteriornosti, партиципом у функцији герунда исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштenu, неререференцијалну радњу: вѣлнкн ко и ветрь и боура мала дрѣвеса не поврѣждаеть, висока же слонкв искоренкваетъ. (271/15), не вѣстають, дондеже лнствїе събравше се оудавнть нхъ (277/26), нъ множенцею и въ оуши елѣфандовн вѣлѣтквше оудавленн вѣвають (277/29).

Одступања од нормe на формалном и функционалном плану веома су ретка. У већини примера герунд са значењем anteriornosti конгруира са реченичним субјектом у роду, броју и падежу и није уведен хипотактичким везником.

По два примера одликују се одсуством конгруенције партиципа са реченичним субјектом у роду: и прншьдъ къ пн-фїкоу прнгласн емоу. онъ же въпросї ю ко кѣснѣнїн. (299/19), философъ вѣспрїемъши рече (307/1), односно броју: не вѣстають, дондеже лнствїе събравше се оудавнть нхъ (277/26), и вѣспрїемъ же мѣсоадыць и оубро(у)соадыць рекоше (310/9). Такође, у двама примерима семантика партиципа ојачана је хипотактичким везником: јако оубо слышавъ царь лъвъ такова словеса, рече къ свонць си (269/28), по нїе постра(да)въ то мнлъ еси. (305/29). Наведена одступања од нормe могу се тумачити утицајем вернакулара.

2.3.1.2. Апсолутни датив и апсолутни номинатив

У значењу anteriornosti јављају се и две апсолутне конструкције – апсолутни датив: ономоу же оуъшадшоу мнгого раската се лъвъ о послани его (271/1), и прншьдышиць всемъ рече лесондопарьдосъ (286/2), и тон оуъшьдыши прнзванъ бысть и моужъ же оуъ властель (301/21) и апсолутни номинатив: и по врѣмени некоемъ рече прѣпростн къ лоукавом(оу): пондемъ, аште ти кестъ годѣ, и вѣздемъ некою честъ оуъ злата, юже нмамъ въ землн. и шьдыше, и землю раскопавъше, ннѣтоже обрѣтъше, начетъ оубо лоукавн власн свое тръзати и пръси вїтн и вѣнннн на прѣпростаго (281/21), у чијем се саставу налази активни пар-

¹⁰ Према овом принципу, средства која означавају радњу која се десила пре неке друге радње на синтаксичком плану заузимају препозицију у односу на њу.

тицип претерита. У свим примерима ове конструкције јављају се у препозицији у односу на реченични предикат, што је у складу са језичким принципом иконичности.

Одступања од норме на формалном и функционалном плану приликом употребе апсолутног датива веома су ретка, док их код конструкције апсолутни номинатив нема. При употреби обеју конструкција поштује се норма у погледу конгруенције међу њиховим члановима и нема примера у којима би ове конструкције биле уведене хипотактичким везником.

Апсолутни номинатив се у свим примерима јавља у хетеросубјекатским структурама, док једна конструкција апсолутног датива одступа од правила о субјектима. Наиме, агенс друге конструкције апсолутног датива у примеру: *моудомъ же его въ дрѣвеноу цѣпнуоу вѣшадшем, и клннн нѣведеніемъ извлѣкшоу, и дрѣвомъ етомъ вкншнмъ моудомъ его, по салогѣю малодоушастковаше* (267/27–28) идентичан је агенсу управне предикације. Овакви примери потврђени су већ у старословенском, а овакав вид одступања од норме тумачи се губљењем синтаксичке мотивисаности употребе апсолутног датива (Курешевић 2014: 50).

У појединим примерима изостављена је номинална компонента апсолутних конструкција, што се објашњава познатошћу вршиоца радње из претходног контекста: *дншь же изъшьдѣ, и видѣвъ голоуба съ радостію пріѣтъ его, и рече: кто те таковнмъ оудамъ, о любннчѣ, съплете? онъ же рече: чѣст мѣ таковнмъ приплѣте лютичмъ, (...) и птице небесныѣ оуть въздоуха съводѣтъ се, егда боудеть нмъ повѣлено. сѣа рекъ начеть дншь гледати оузы мрѣжнїѣ.* (289/17), односно употребом више апсолутних конструкција са истим субјектом у оквиру једног реченичног комплекса: *и соудн прнншьдъшоу и въпроснвъшоу доубъ, гласъ нз доуба нзнде тако прѣпростн оукралъ кѣтъ скровнштѣ* (281/32).

У једном примеру, поред значења антериорности, конструкцијом апсолутни номинатив исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштену, нереперенцијалну радњу: *не вѣси ли како оуклосноубъши на прѣстка прѣстъ негн на прасно прѣстъ оутьсекаеть се* (282/33–34).

2.3.1.3. Реченица уведена везницима егда(же) и вѣнгда

Везници којима се у анализираном корпусу уводе временске реченице са значењем антериорности семантички су неспецификовани. То значи да се као минимални маркер антериорног значења очекују глаголи перфективног вида у оквиру зависне реченице. У већини анализираних примера заиста се јављају овакви глаголи; међутим, у двама примерима зависна предикација формализована је глаголима имперфективног вида: *нъ егда бесѣдоуетъ кто, и разоумѣеть тако еѣседн его неугоднн соутъ послоушашоудому, к томоу же еже глаголатн не смееть* (274/22–24), и *егда наснштах се, прѣемахъ прочее останьки моеѣ и прочнмъ дншемъ прѣдѣставляхъ* (291/12). Глагол не-свршеног вида у овој позицији могао се јавити уколико се њиме имплицира фреквентивност (Павловић 2009: 165). У поменутих примерима заиста се, поред значења антериорности, глаголским облицима исказује и значење фреквентивности.

Поред наведених примера, значење фреквентивности, уз значење антериорности, исказује се и у примерима у којима глаголи на позицији корелативних предикација означавају уопштену, нереперенцијалну радњу: *ѿкоже и сѣкрѣвѣнн огнь, егда въ светѣ изидеть, въздоушни пламень творить.* (269/30–31), *нѣ егда царь по наваде нанесеть комоу моукоу, а не съ истинною и соудомъ, себѣ паче бѣзчастнѣ сѣло* (276/25–26).

У већини примера временска реченица јавља се у антепозицији у односу на управну предикацију, што је у складу са принципом иконичности у језику. Само два примера одступају од овог принципа: *и птице небесные оуть въздоуха съводѣтъ се, егда боудеть нмѣ повѣлено* (289/17), *скажоу ти егда до мѣста оного дондемѣ* (291/4).

У одређеном броју примера видљив је утицај вернакулара на организацију реченичног садржаја. Овај утицај испољава се кроз употребу паратактичког везника/партикуле и између временске и независне реченице: тако и *азъ егда приближоу се царевн, и разоумюу обнчан его ѿн нравъ, и оугождоу емоу о всѣмъ хнтростію. и мнѣтъ мн се ѿко таковнмъ образомъ възлюбнѣтъ мѣ львъ* (268/35, 269/1–2), као и кроз употребу корелатива *тогда*: *егдаже южемъ свѣжет се и протегнет се, тогда права ѿбавает се* (275/34–35), и *егда оухапа жельва дрѣво, тогда норьци краѣ дрѣвоу възамше въздвнгоше съ собою жельвоу на въздоухъ* (279/33), *егда же скажетъ ти, тогда ты мнѣ повеждъ* (302/28). Појава оваквих структура најбоље сведочи о некадашњој јукстапонираности независних реченичних структура, те о недовршеном процесу формирања зависносложене реченице у раним фазама словенске писмености (Павловић 2009: 162).

2.3.1.4. Реченица уведена везником ѿко(же)

У временском значењу везник *ѿко(же)* увек се комбинује са глаголима перфективног вида означавајући непосредну антериорност. Дакле, радња означена глаголима комбинованим са овим везником реализовала се непосредно пре реализације радње означене глаголом на позицији управног предиката. У свим примерима временска реченица налази се у препозицији у односу на управну, што је у складу са иконичким принципом хронолошке секвентивности: *ѿкоже разоумѣ хннлатъ ѿко оугоданъ ѿвн се львовн, рече* (269/31–32), и *ѿко разгоре се огнь, и възиде днмѣ на скрнтаго оного, напрасно възьпн* (281/34–35), и *ѿко гавранъ оуслыша бѣседн жельвннн, възвеселн се о ныхъ и рече* (293/3).

У једном примеру јавља се утицај вернакулара на организацију реченичног садржаја, у виду појаве везника/партикуле и између зависне и управне реченице: *и ѿко потрени радн некѣ дрѣводеца штиде, и оуподобнѣ себѣ пнѣѿкъ дрѣводѣлк, и на дрѣво възседе и цепитѣ ѣ натннаше* (267/25).

2.3.1.5. Однос средстава у семантичком субпољу антериорности

Значење антериорности у анализираном корпусу могло је бити исказано како средствима књишког карактера, тако и општесловенским средствима. Спорадично се јављају огрешења о књижевнојезичку норму приликом употребе номиналних средстава, као и утицај говорног језика на организацију реченичног садржаја. Под књишким средствима подразумевају се конструкција апсолутни да-

тив (7,12%) и реченице уведене везницима *j-основа (17,44%), док су општесловенска средства партиципи у функцији герунда (73,31%) и апсолутни номинатив (2,13%). Огрешење о књижевнојезичку норму заступљено је у веома ниском проценту и огледа се у одсуству конгруенције партиципа у функцији герунда са реченичним субјектом (1,94%), у појави хипотактичких везника уз ово примарно номинално средство (0,97%), као и у употреби кореферентног апсолутног датива, само у једном примеру (5%). На пољу организације реченичног садржаја приближавање вернакуларним реченичним обрасцима огледа се у употреби корелатива (20%), односно паратактичког везника/партикуле између управне и зависне предикације (8,16%).

2.3.2. Значење симултаности

Значење симултаности, које подразумева ситуацију у којој се споредна и управна радња реализују у оквиру истог одсека на временској оси, у старословенском језику могло је бити исказано како номиналним, тако и вербалним средствима. Номинална средства која су могла вршити ову функцију јесу конструкција *датов+инфинитив* уведена везником, потом активни партицип презента у функцији *герунда* и *апсолутни датив*, у чијем се саставу могао наћи активни или пасивни партицип презента. Нешто ређе употребљавала се и конструкција *апсолутни номинатив*. Вербално средство јесте временска реченица уведена семантички неспецификованим везницима: *јгда(жє), вѣнјгда(жє), јакѡ(жє), ређе* и *јѣже, нјдє(жє), кѣдє(жє), а ван канона* и *когда/кѣгда* (Večerka 2002: 232). У старосрпском језику ово значење исказује се искључиво временском реченицом, уведеном семантички неспецификованим везницима *къда, коь и кѣгда* (Павловић 2009: 156). Код семантички неспецификованих везника, како књишких, тако и вернакуларних, формални маркер значења симултаности јесте глагол имперфективног вида у оквиру зависне предикације.

Поред вида глагола у функцији зависног предиката, у семантичком субпољу симултаности важну улогу игра и вид глагола на позицији управне предикације. Истовременост радњи двеју предикација може бити линеарног и пунктуалног типа. Уколико се на позицији управног предиката јавља глагол имперфективног вида, две радње су потпуно паралелне у току свог вршења, те говоримо о симултаности линеарног типа. Уколико, пак, функцију управног предиката врши глагол перфективног вида, радња зависног предиката само се у једном делу свог трајања поклапа са радњом управне предикације, те је реч о симултаности пунктуалног типа.

У анализираном корпусу забележено је 66 хипотактичких структура са значењем симултаности. У 39 примера ово значење исказано је партиципом у функцији герунда, у 13 конструкцијом апсолутни датив, у 11 примера јавља се реченица уведена везником *јгда*, у двама примерима везником *донѣдѣже*, а у једном примеру везником *когда*. Прва два везника имају књишки карактер, док је трећи по реклом из вернакулара.

2.3.2.1. Симултаност линеарног типа

Од укупно 66 хипотактичких структура са значењем симултаности, у 29 примера реализована је симултаност линеарног типа. У 18 примера ово значење исказано је партиципом у функцији герунда, у 3 примера апсолутним дативом, у 7 примера јавља се зависна реченица уведена везником егда, а у једном примеру реченица уведена везником когда.

2.3.2.1.1. Партицип у функцији герунда

У значењу симултаности линеарног типа јавља се активни партицип презента, у свим примерима грађен од глагола несвршеног вида, који са радњом управног предиката чини јединствену догађајну целину. У већини примера герунд се налази у постпозицији у односу на управну предикацију: *стојаше на єдинѡмь мѣсте не прѣходе* (267/12–13), *крѣше се питаюшти се крѣвѣю его* (276/10–11), *и роукамаи плештахоу насы страшеште* (291/18); само у трима примерима јавља се у препозицији: *неоутьстоупно прѣседѣн царскимь вратомь надѣвахъ се потребанъ бити въ некоен работѣ царствоу ти* (269/23–24), *и тѣхо пльзаюшти нѣвѣдома бѣ* (276/11), *подобно пострадахъ большныхъ, нже знаютъ како неполазно нды есть соть некоего вастѣа, нъ лакоумствомь вѣкоушаюште поврѣждають себе.* (285/31).

Поред значења симултаности, у одређеном броју примера партиципом у функцији герунда исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштену, неререференцијалну радњу: *нъ околни его лоукави соуште разжидзають его таковоє твореште съборнште, аште ли и немоштни соутъ, творѣште и неповинаго погоубити* (277/33–34), *паче же ты мнѣ благодарница била еси, такоуиди бѣдади одрѣжиди и нзагнана соушта оутѣшаюшти* (299/25).

При употреби герунда у овом значењу нема одступања од норме на формалном и функционалном плану. У свим примерима герунд са значењем линеарне симултаности конгруира са реченичним субјектом у роду, броју и падежу и ни у једном примеру није уведен хипотактичким везником.

2.3.2.1.2. Апсолутни датив

У значењу симултаности линеарног типа у трима примерима јавља се апсолутни датив, у чијем се саставу налази активни партицип презента грађен од глагола несвршеног вида. У двама примерима ова конструкција јавља се у препозицији у односу на управну предикацију: *не хотѣштинѣ лѣности ради хоудожство роукодѣлаи наоучити, наказатѣлнинди же словеси къ нымь вѣседоваше* (265/6–7), *тако нже врѣме обрѣтыше благо, и не исплннвшѣ свое хотенѣ, и врѣмени мнѣмо тѣкоуштоу не полоучають* (300/28), док се у једном примеру јавља у постпозицији: *тамо идеше нхъ, дроугымь рѣкамь мнѣштимь како къ пороученное мѣсто прѣносятъ нхъ* (273/1–2).

Нема одступања од норме на формалном и функционалном плану приликом употребе апсолутног датива. У свим примерима ова конструкција јавља се у хетеросубјекатским структурама, нема огрешења о норму у погледу конгруенције

међу члановима ове конструкције, нити примера у којима би апсолутни датив био уведен хипотактичким везником.

У првонаведеном примеру изостављена је номинална компонента апсолутног датива, што се објашњава познатошћу вршиоца радње из претходног контекста, док се у другонаведеном примеру, поред значења симултаности, апсолутним дативом исказује и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштену, неререференцијалну радњу.

2.3.2.1.3. Реченица уведена везницима *егда* и *когда*

Везници *егда* и *когда*, којима се у анализираном корпусу уводе временске реченице са значењем симултаности линеарног типа, семантички су неспецификовани, те се у свим примерима комбинују са глаголима имперфективног вида, као минималним маркерима значења симултаности. Везник *егда* јесте везник књишког карактера, с обзиром на то да је наслеђен из старословенског, док је везник *когда* пореклом из вернакуларног регистра. У већини примера временска реченица јавља се у антепозицији у односу на управну предикацију: *и егда кєсть кто ва равнотѣстныхъ чѣстнь, достонтъ оубо доволноу бнти о своєм степенн.* (268/8–9), *егда ходнтѣ главоу доле прѣкланяетѣ* (286/22), *егда же нѣ трѣбоујуть кого, ни пригласяють его.* (305/16), у двама примерима јавља се у постпозицији: *малн бо не малн, егда въ великихъ ползоујуть* (270/6), *а манши разумом и страшливи въпадають оубо, когда промышляють же свое избавленіе* (275/5–6), док се у једном примеру јавља у интерпозицији: *подобаєтъ бо моудромоу, егда нмать вѣрме спасеніа, да оуѣходнтѣ оуѣ сего* (306/25).

У свим примерима временска реченица је, поред значења симултаности линеарног типа, додатно контекстуално детерминисана значењем фреквентивности, с обзиром на то да су све предикације исказане презентом глагола имперфективног вида, којим се означава радња неререференцијалног карактера. Оваквим структурама исказују се уобичајене, свевремене радње, којима се описује ситуација или позадина, а не конкретне радње које померају приповедање унапред (Курешевић 2014: 141).

У једном примеру видљив је утицај вернакулара на организацију реченичног садржаја. Овај утицај испољава се кроз употребу паратактичког везника/партикуле и између временске и независне реченице (Павловић 2009: 162): *законъ бо кєсть намѣ да егда кѣ любовьномоу ндеѣм, и срьдѣце свое дома оставляѣѣм, да нѣ нетто промислнтн о друѣзѣ противьно* (300/20–21).

2.3.2.2. Симултаност пунктуалног типа

Од укупно 66 хипотактичких структура са значењем симултаности, у 37 примера реализована је симултаност пунктуалног типа. У 21 примеру ово значење исказано је партиципом у функцији герунда, у 10 примера апсолутним дативом, у 4 примера јавља се зависна реченица уведена везником *егда*, а у 2 примера реченица уведена везником *дондѣже*.

2.3.2.2.1. Партицип у функцији герунда

У значењу симултаности пунктуалног типа јавља се активни партицип презента, у свим примерима грађен од глагола несвршеног вида. У већини примера герунд се налази у постпозицији у односу на управну предикацију: *въ немже и прѣбнсть питае се* (267/5), *прѣдоше въ львоу нмоуште съ собою и вѣльбелоуда* (278/35), *срѣна же мало водн напнѣвшн се, станоу прнстрашьна само и овамо очи обраштаюштѣн* (293/10), *прѣдоше посланьнци носеште къса иже прорече постникъ* (303/23), док се у мањем броју примера јавља у препозицији: *и некогда вѣкоупе ходеште обрѣтоше злато тисоушта златницъ* (281/11), *ѣа оубо помышатае, видѣхъ страньнаго оного мнѣха тако раздѣлн злато* (292/3).

У једном примеру, поред значења симултаности, партиципом у функцији герунда исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштену, неререференцијалну радњу: *разоумни во моужь можетъ разоумѣти и ближнаго своего помышленїа съматрае его по прѣложеноїю и по образоу* (268/21).

При употреби герунда у овом значењу нема одступања од норме на формалном и функционалном плану. У свим примерима герунд са значењем пунктуалне симултаности конгруира са реченичним субјектом у роду, броју и падежу и ни у једном примеру није уведен хипотактичким везником.

2.3.2.2.2. Апсолутни датив

У значењу симултаности пунктуалног типа јавља се и апсолутни датив, у чијем се саставу налази активни партицип презента грађен од глагола несвршеног вида. У већини примера ова конструкција јавља се у препозицији у односу на управну предикацију: *ѣа и такова помышляюштоу львоу яви се єдннѣ нхннлатъ грѣдн* (271/9), *и ѣа вѣсѣдоуштинѣ нлѣ разрѣши мншь срѣноу оть оузъ* (293/34), *ѣа же матерн львоке вѣсѣдоушти, вѣннде нѣкъто оть лоукавнѣхъ* (309/14); само се у једном примеру јавља у постпозицији: *соуждоу оубо пользно бити, тако да прогнѣкаеть се вѣлнѣе твоє на мнѣ вѣсемь зрѣштнѣмь* (296/22).

У једном примеру, поред значења симултаности, апсолутним дативом исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глагол на позицији управне предикације означава уопштену, неререференцијалну радњу: *не привнѣкаюштоу нлѣ ннкоємоу приложеноїю, по малоу вѣсє богатаство его нзноурит се* (266/13).

Одступања од норме на формалном и функционалном плану приликом употребе апсолутног датива веома су ретка. У свим примерима ова конструкција јавља се у хетеросубјекатским структурама и нема примера у којима би апсолутни датив био уведен хипотактичким везником. Међутим, у једном примеру изостаје конгруенција у броју између партиципске и номиналне компоненте: *такова же и снѣмь подобна вѣсѣдоуштинѣ гавьраноу, срѣна нека напрасно прѣнде* (293/7). С обзиром на то да је ово једина грешка приликом употребе апсолутног датива у сфери симултаности и да она нема системски карактер, може се сматрати случајном погрешком писара.

У трима примерима изостављена је номинална компонента апсолутног дати-ва, што се објашњава познатошћу вршиоца радње из претходног контекста: н сѧ бѣседоуштинѧ по срдѣдѣ сѣбѣ оубѣн тѣльца львь (282/31), н сѧ бесѣдоуштинѧ донде н гавранѣ въ коупѣ н жельва (293/28–29), въ єдинѣ же оубѣ дѣни гадоуштоу паде нз роуку єго єдина сѧоква (299/8).

2.3.2.2.3. Реченица уведена везницима егда и дондѣже

Везник егда, којим се у анализираном корпусу уводи већина временских реченица са значењем симултаности пунктуалног типа, семантички је неспецификован. То значи да се као минимални маркер значења симултаности очекују глаголи имперфективног вида у оквиру зависне реченице. У већини анализираних примера заиста се јављају овакви глаголи; међутим, у једном примеру зависна предикација формализована је глаголом перфективног вида: блюдете оубо да не по твоѣмъ раскает(е) се егда не възможете ничто оупспети (287/21). Глагол свршеног вида у овој позицији могао се јавити „уколико је управна предикација блокирана додатном одредбом која сигнализује симултану реализацију радњи надређене и подређене предикације” (Павловић 2009: 157). У нашем примеру додатна одредба јесте конструкција по твоѣмъ, која се јавља у својству корелатива. Појава структура са корелативима представља „израз наглашене потребе за експлицирањем додатних интегративних маркера” (Павловић 2009: 162), као и пример утицаја вернакулара на организацију реченичног садржаја.

Везник дондѣже у литератури се помиње само као везник којим се уводе зависне временске реченице са значењем терминативности, како у старословенском (в. у Веѣрка 2002: 242), тако и у старосрпском језику (в. у Павловић 2009: 183). У нашем корпусу овај везник потврђен је у значењу терминативности,¹¹ али и у значењу симултаности пунктуалног типа, где је комбинован са глаголима имперфективног вида на позицији зависне предикације.

У трима примерима временска реченица јавља се у антепозицији у односу на управну предикацију: н егда трѣбоуемъ, да възмемъ по малоу (281/14), н дондѣже ты бѣгаешн гонимаа, азъ раздрѣшоу оубѣ оубѣ жельвоу (294/16–17), н егда више по срдѣдѣ поучинне, ста подншлаюштн како погоубѣнтѣ пнѣѣка (300/5–6), у двама примерима заузима постпозицију: блюдете оубо да не по твоѣмъ раскает(е) се егда не възможете ничто оупспети (287/21), н кто възвозможеѣ оумоудрннѣ, егда реченное хоштѣтѣ испльнннѣ се (293/28), док се у једном примеру јавља у интерпозицији: нь приключн се, до ндеже бесѣдовахоу, рнканіє слышатн тѣлѣе (270/21–22).

У примерима: н егда трѣбоуемъ, да възмемъ по малоу (281/14) и н кто възвозможеѣ оумоудрннѣ, егда реченное хоштѣтѣ испльнннѣ се (293/28), поред значења симултаности, временском реченицом исказује се и значење фреквентивности, с обзиром на то да глаголи на позицији корелативних предикација означавају уопштѣну, неререференцијалну радњу.

¹¹ В. целину 2.2.1.2. овога рада.

2.3.2.3. Однос средстава у семантичком субпољу симултаности

Значење симултаности у анализираном корпусу могло је бити исказано средствима књишког карактера, као и оним општесловенског типа. Под књишким средствима подразумевају се конструкција апсолутни датив (19,69%) и реченице уведене везницима *j-основа (19,69%), док општесловенско средство представља партицип у функцији герунда (59,09%). Наносом из старосрпског језика сматра се продор везника *k-основа (1,52%). На пољу организације реченичног садржаја приближавање вернакуларним реченичним обрасцима огледа се у употреби корелатива (9,09%), односно паратактичког везника/партикуле између управне и зависне предикације (9,09%).

2.4. Номинална средства у функцији независног предиката

Партиципи су се у старословенском језику, као и у редакцијским језицима, најчешће јављали у функцији герунда и исказивали релативне временске односе. Међутим, у низу примера потврђена је употреба партиципа у функцији независног предиката (функција самосталног предикативног партиципа) (в. у Грковић-Мејџор 2007: 240–241, 246–247). Врло често се између овако употребљеног партиципа и финитног глагола у текстовима јавља везник/конектив *и*. Претпоставља се да је оваква употреба партиципа у споменике писане старословенским језиком, као и редакцијским језицима, продирала из народних говора (Грковић-Мејџор 2007: 177).

У наставку је дато неколико примера из нашег корпуса као илустрација:

на нѣгоже оустръмкн се коупац въкоупе съ свонди и възвѣдоше его оть каа. (267/1); и въ скорѣ възставъ и постеляю свою възникавъ, и обрѣте възшоу (276/13–14); и испнтавъ оть некоего львъ тако истинна есть таже о протолагере, и отагна его оть себе. (286/36); прогнѣвавъ же се о семъ крагоуѣарь, оуловнѣвъ некы днь две сон, и наоучи еднноу бѣседовати перьскымъ езыкымъ (287/24); и некогда обрѣте време и отьбеже, и къ гавраномъ пришѣдъ и рече къ царюу нхъ (297/28); и сѣю видѣвъ царь радостьнъ бысть сѣло, и многотъстными дарьми почеть прѣвосвѣтъника (304/38); и не придешаше се къ дѣломъ нхъ, ниже кровь неповнноую проливае, ни мѣсоадыць сы (307/4); възникавъ же львъ истѣе и не обрѣте, сѣло ярости напълни се (308/5).

Познато је да је и апсолутни датив, поред исказивања релативне хронологије, могао вршити функцију независног предиката у реченичној структури. Понекад се реализовао са везником *и*, што је потврђено и у канону, у невеликом броју примера. Овакве конструкције тумаче се на исти начин као и конструкција *и* + партицип (Веџерка 1961: 50–51). Употреба овог везника сведочи о релативној самосталности ове партиципске конструкције, те представља траг старијег језичког стања.

У наставку је дато неколико примера као илустрација:

оскоудешти оубо оуже пишти, и не идѣхоу околны его что тастн (278/7–8); сѣа оубо помышашаѣ, видѣхъ страньнаго оного мнѣха тако раздѣлн злато, и свою честьъ ва нѣкоемъ

вЪлагалншоу вЪложнвЪшоу, н се подь главоу свою вЪложнвЪшоу н сЪкрнвЪшоу, н вЪсхотѣхъ тан отъвлѣшти злато (292/5–6).

3. Закључак

3.1. Резултати синтаксичко-семантичке и квантитативне анализе

У наредним табелама представљени су резултати синтаксичко-семантичке анализе на пољима темпоралне квантификације (табела 1) и темпоралне идентификације (табела 2).

Табела 1

Темпорална квантификација					
лонг.	ингресивност		терминативност		фрекв.
	антепозиција 33,33%	постпозиција 66,67%	антепозиција 0%	постпозиција 100%	исказује се само контексту- ално
	о̑тънклнже 1х	о̑тънклнже 2х		донђеже 20х (=‘док не’, предикат афирмативан) 1х (=‘док не’, предикат не-гиран) даже 1х (=‘док не’, предикат не-гиран)	
	3		22		

Табела 2

Темпорална идентификација					
хипот. средства/ везници	антериорност		симултаност		постер.
	антепозиција	постпозиција	линеарна	пунктуална	
герунд	204х (4х одсуство конгруенције; 2х са хипот. везником)	2х	18х	21х	
АД	20х (1х у таутосубј. структури)		3х	10х	
АН	6х				
кгда(же)	31х (3х са парат. везником; 7х са корел.)	2х	7х (1х са парат. везником)	4х (1х са ко- рел.)	
вннегда	2х				
яко(же)	14х (1х са парат. везником)				
донђеже				2х	
когда			1х		
укупно	281		66		

Како би се јасно окарактерисао функционални стил проучаваног дела, међу номиналним и вербалним структурама издвојена су књишка и општесловенска средства, као и нанос из вернакуларне базе, те је анализиран њихов процентуални однос.

Књишка средства која се јављају у нашем корпусу јесу конструкција апсолутни датив (8,87%) и реченице уведене везницима *j-основа (јгда(же), вњнегда, јако(же), ѿтънкнлже, донђеже и даже) (23,39%). Општесловенска средства јесу партицип у функцији герунда (65,86%) и конструкција апсолутни номинатив (1,61%), док се наносима из вернакуларне базе који нарушавају норму књижевног језика сматрају реченице уведене везником *k-основа (когда) (0,27%) и сва одступања од норме на формалном и функционалном плану – одступање од норме српскословенског језика приликом употребе номиналних средстава (1,80%), ојачавање семантике партиципа хипотактичким везницима (0,82%), употреба негираних глагола на позицији предиката терминативне реченице (9,09%), приближавање вернакуларним реченичним обрасцима при организовању реченичног садржаја, које се огледа у паратактичком повезивању временских реченица са независним (7,94%), као и у употреби корелатива (12,70%), потом употреба самосталног предикативног партиципа (19,93%) и појава апсолутног датива у функцији независне реченице (15,38%).

Утврђени процентуални однос показује да у проучаваном делу преовлађују општесловенска средства (55,81%). Процент заступљености књишких средстава знатно је мањи (23,69%), док су наноси из вернакуларне базе заступљени у најмањем проценту (20,50%).

3.2. Поређење са резултатима анализе других текстова

Како би се што прецизније одредио функционални стил анализираног дела, неопходно је резултате добијене квантитативном анализом упоредити са резултатима анализе других дела српскословенске литературе. Међутим, на овом месту неће се узети у обзир све хипотактичке структуре заступљене у функционално-семантичком пољу темпоралности, већ само оне које представљају права конкурентна средства, то јест оне које имају идентичну функцију. Такве структуре јесу: партицип у функцији герунда, конструкција апсолутни номинатив, конструкција апсолутни датив и временска реченица уведена семантички неспецификованим везницима *јгда(же)*, *вњнегда(же)* и *когда*. Свим овим средствима могла се исказати релативна идентификација временских односа (у нашем корпусу симултаности и антериорности), с напоменом да се партицип у функцији герунда употребљава у таутосубјекатским структурама, апсолутне конструкције у хетеросубјекатским структурама, док је реченица уведена семантички неспецификованим везницима у овом погледу необележена. Поред наведених средстава, такође треба узети у обзир утицај вернакуларна на начин организације реченичног садржаја јер степен оваквог утицаја умногоме указује на карактер стила одређеног дела.

У наставку је дат табеларни приказ односа поменутих средстава у делу *Стефанит и Ихнилат*, у релацији са односом истих средстава¹² у роману *Српска Александрида* и у апокрифу *Варухово откровење*, текстовима који су писани нижим стилом српскословенског (в. у Курешевић 2012: 185–187, 191–192; Курешевић 2014: 47, 153–155; Курешевић 2015: 73–74), као и са односом конструкције апсолутни датив и временске реченице¹³ у *Житију краља Милутина* од архиепископа Данила II, тексту који је писан вишим стилом српскословенског језика (в. у Цолић 2015: 23–32, 48–52).

Табела 3

	герунд и АН	АД	временска реченица	утицај вернакулара
Стефанит и Ихнилат	75,83%	9,97%	14,20%	<ul style="list-style-type: none"> • 19,92% АППт као самостални пред. птц. • 20% АППз као самостални пред. птц. • 3,03% кореферентни АД • 15,38% АД у ф-ји незав. реч. • 17,02% структуре са корел.
Српска Александрида	81%	11%	8%	<ul style="list-style-type: none"> • 38,9% АППт као самостални пред. птц. • 25,2% АППз као самостални пред. птц. • 4,14% АД са птц. у ном. • 17,93% кореферентни АД • 46,9% АД у ф-ји незав. реч. • 64% структуре са корел.
Варухово откровење	57,14%	14,29%	28,57%	<ul style="list-style-type: none"> • 66,66% птц. у верн. форми • 100% АД са птц. у ном. • 100% АД у ф-ји незав. реч. • 77,77% структуре са корел.
Житије краља Милутина	/	89,09%	10,91%	<ul style="list-style-type: none"> • 18,48% кореферентни АД • 19,56% АД у ф-ји незав. реч.

Посматрајући однос хипотактичких структура у делима *Стефанит и Ихнилат*, *Српска Александрида* и *Варухово откровење*, примећујемо да је најфреквентнија структура за исказивање темпоралних односа у свим трима делима партицип у функцији герунда. Доминантном употребом овог општесловенског средства, које има ослонац у вернакулару, као и отклоном од формалних калкова, ова се дела језички и стилски приближавају адресату, то јест читаоцу који не мора познавати српскословенски језик високог стила. На даљу стилску диферен-

¹² Конструкција апсолутни номинатив потврђена је само у делу *Стефанит и Ихнилат* и припојена је герунду у оквиру табеле, као општесловенско средство. Међутим, партицип у функцији герунда доминантно је средство; апсолутни номинатив јавља се у занемарљиво малом проценту (у делу је забележено свега 6 примера ове конструкције, док је у корпусу присутно 245 примера партиципа у функцији герунда).

¹³ Процент заступљености партиципа у функцији герунда у делу *Житије краља Милутина* није проучаван.

цијацију ових дела утичу додатни фактори, као што је степен заступљености на-носа из вернакуларне базе, односно степен поштовања књижевнojeзичке нормe.

У *Варуховом откровењу* огрешење о норму српскословенског језика јавља се већ на пољу форме партиципа у функцији герунда. Као што је приказано у табели, партицип се у 66,66% случајева јавља у вернакуларној форми. Одступање овог типа није забележено у делима *Стефанит и Ихнилат* и *Српска Александрида*, те се већ на основу овог одступања може закључити да је језик *Варуховог откровења* нижег стила од језика других двају дела.

У прилог оваквом закључку говори и огрешење о форму апсолутног датива. Наиме, у *Варуховом откровењу* у 100% примера партицип у оквиру ове конструкције налази се у номинативу. Тај проценат у *Српској Александриди* знатно је мањи (4,14%), док у делу *Стефанит и Ихнилат* нема оваквих примера. Такође, сви примери апсолутног датива у поменутом апокрифу јављају се у функцији независне реченице. У средњовековном роману проценат заступљености ове структуре знатно је мањи (46,9%), док је у нашем корпусу најмањи (15,38%). Важно је напоменути да се у поменутом апокрифу и начин организације реченичног садржаја одликује најнижим степеном стилизованости. Наиме, у овом делу у чак 77,77% примера јављају се структуре са корелативима. У *Српској Александриди* ове структуре јављају се у 64% случајева, а у нашем корпусу у свега 17,02% примера.

Што се тиче односа дела *Стефанит и Ихнилат* и *Српска Александрида*, могло би се претпоставити да је дело *Стефанит и Ихнилат* писано језиком нижег стила у односу на језик *Српске Александриде*, с обзиром на то да је у њему временска реченица забележена у већем проценту у односу на апсолутни датив, док је у другоменутом делу ситуација обрнута. Међутим, на основу горепоменутих одступања од нормe српскословенског језика изводи се другачији закључак. С обзиром на то да у делу *Стефанит и Ихнилат* нема примера огрешења о норму у погледу форме апсолутног датива, док их у *Српској Александриди* има, као и на то да се независни апсолутни датив и структуре са корелативима у нашем корпусу јављају у много нижем проценту, закључујемо да је језик дела *Стефанит и Ихнилат* вишег стила од језика *Српске Александриде*.

У прилог томе говори и однос заступљености кореферентног апсолутног датива и самосталног предикативног партиципа. Наиме, апсолутни датив у таутосубјекатским структурама у *Српској Александриди* јавља се у 17,93% примера, док се у нашем корпусу јавља у свега 3,03% случајева. Активни партиципи претерита и презента у функцији самосталног предикативног партиципа такође су заступљенији у средњовековном роману него у нашем корпусу (38,9% према 19,92% и 25,2% према 20%, редом).

С обзиром на то да је апсолутни датив у односу на своје функционално конкурентно средство у *Житију краља Милутина* забележен у високом, а у делу *Стефанит и Ихнилат* у знатно мањем проценту, може се закључити да је дело *Сте-*

фанит и *Ихнилат* писано језиком нижег стила у односу на језик дела *Житије краља Милутина*. Ипак, оно што стил дела *Стефанит* и *Ихнилат* чини приближним стилу *Житија краља Милутина* јесте чињеница да ни у једном ни у другом делу нема огрешења о српскословенску норму у погледу форме апсолутног датива (Цолић 2015: 52). Апсолутни датив у таутосубјекатским структурама забележен је у знатно мањем проценту у делу *Стефанит* и *Ихнилат* него у *Житију*, док се у функцији независне реченице јавља у сличном проценту у обама делима. На основу поређења са другим делима А. Цолић (2015: 50) закључује да таутосубјекатски апсолутни датив постаје одлика српскословенског језика, без обзира на функционални стил, као и да је независни апсолутни датив одлика наративних текстова, како нижег, тако и вишег стила.

3.3. Закључна разматрања

У нашем корпусу, дакле, нису забележени формални калкови, али је конструкција апсолутни датив, као типично књишко средство, у највећем броју примера употребљена у складу са нормом српскословенског језика (само у једном примеру јавља се таутосубјекатски апсолутни датив). Такође, одступања од норме српскословенског језика под утицајем вернакулара, која су могла настати и приликом каснијег преписивања текста, а не током настанка првог словенског превода, заступљена су у мањем проценту у нашем корпусу него у другим делима профаног карактера. Оваква ситуација може се објаснити тиме што је први словенски превод анализираног дела највероватније настао на Светој Гори, у угледној преписивачкој школи, чији су писари добро познавали норму српскословенског језика,¹⁴ али и односом преписивача према тексту који преписује. Такође, с обзиром на то да се превод на грчки језик приписује угледном лекару, претпоставља се да је и грчки предложак био написан стилизованим језиком, што је такође могло условити конкретну језичкостилску реализацију дела.

На основу свега реченог закључено је да је језик којим је писано проучавано дело вишег стила од језика употребљеног у другим делима профаног карактера,

¹⁴ Значај утицаја преводилачке школе на језичкостилске одлике дела видљив је и у српскословенском преводу романа *Варлаам и Јоасаф*, који је настао у Хиландару, највероватније у XIII веку, као и први словенски превод дела *Стефанит* и *Ихнилат*. Ј. Грковић-Мејџор (2007: 290–308), проучавајући апсолутни датив у делу *Варлаам и Јоасаф*, дошла је до закључка да се ова апсолутна конструкција употребљава у складу са нормом високог стила, те да се иновације јављају у веома ниском проценту. Апсолутни датив у функцији независне реченице јавља се у само 10,2% случајева, а кореферентни апсолутни датив у свега 5,4% примера, што је мање него у оригиналним српскословенским текстовима (Грковић-Мејџор 2007: 304–305). У нашем корпусу проценат заступљености ових иновација веома је сличан: 15,38% и 3,03%, редом. Чињеницу да је у погледу употребе апсолутног датива језик дела *Варлаам и Јоасаф* сличнији језику литургијске литературе него језику средњовековних српских житија Ј. Грковић-Мејџор (2007: 306) објашњава управо тиме што је реч о хиландарском преводу, те закључује да конкретна језичкостилска реализација дела не зависи само од жанра и типа текста, већ и од тога да ли се ради о оригиналном или преводном делу.

те да се према особеностима употребе књишких црта (нпр. поштовање књижев-нојезичке норме приликом употребе апсолутног датива) приближава вишем сти-лу, какав је забележен нпр. у *Житију краља Милутина*. За сигурније закључке треба на овај начин испитати и друга функционално-семантичка поља.

ИЗВОР

Daničić, Gjura (1870). *Indijske priče prozване Stefanit i Ihnilat. Starine JAZU*. II: 261–310.

ЛИТЕРАТУРА

- Грковић-Мејџор, Јасмина (2005). О методологији проучавања црквенословенског језика. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XLVIII/1–2: 11–20.
- Грковић-Мејџор, Јасмина (2007). *Списи из историјске лингвистике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Грковић-Мејџор, Јасмина (2012). О функционалности стилској раслојености српскословенског језика. У: *Кирило-Методијевски студии 21 (= Средновековни текстове, автори и книги. Сборник в чест на Хайнц Миклас)*. Софија: Българска академия на науките, Кирило-Методијевски научен център. 288–299.
- Грковић-Мејџор, Јасмина (2013). *Историјска лингвистика: когнитивно-типолошке студии*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Дуриданов, Иван (главен редактор) (1991). *Грамматика на старобългарския език. Фонетика. Морфология. Синтаксис*. Софија: Издателство на Българската академия на науките.
- Јовановић, Томислав (2012). *Хрестоматија средновековне књижевности, том I: старословенска и преводна књижевност*. Београд: Филолошки факултет.
- Курешевић, Марина (2006). Апсолутни датив у српској средњовековној писмености. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*. XLIX/1: 35–112.
- Курешевић, Марина (2011). Исказивање реченичне каузалности у Српској Александриди. У: *Савремена проучавања језика и књижевности: зборник радова са II научног скупа младих филолога Србије одржаног 6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу* (ур. М. Ковачевић). Крагујевац: Филум Филолошко-уметнички факултет. 15–28.
- Курешевић, Марина (2012). Хипотактичке структуре у Варуховом открићењу (у препису из рукописног зборника манастира Никољац број 52). У: *Српско језичко наслеђе на простору данашње Црне Горе и српски језик данас: зборник радова* (ур. Ј. Стојановић и др.). Нови Сад: Матица српска – Никшић: Друштво чланова у Црној Гори (и др.). 181–195.
- Курешевић, Марина (2013а). Прилог познавању сакралног стила српскословенског језика: апсолутни датив. У: *Теолингвистичка проучавања словенских језика* (ур. Ј. Грковић-Мејџор, К. Кончаревић). Београд: Српска академија наука и уметности. 401–417.
- Курешевић, Марина (2013б). Хипотактичке структуре у Српској Александриди са функционалности стилског аспекта: (на примерима исказивања темпоралних односа). *Зборник Матице српске за славистику*. LXXXIV: 121–140.
- Курешевић, Марина (2014). *Хипотактичке структуре у Српској Александриди: функционалности стилски аспекти*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Курешевић, Марина (2015). Проучавање хипотактичких структура у њихова улога у расветљавању функционалности стилске раслојености српскословенског језика. У: *Српски језик и његове норме: дијахроно-синхрони аспекти* (ур. Ј. Грковић-Мејџор, В. Ружић). Нови Сад: Филозофски факултет, Одсек за српски језик и лингвистику. 64–82.

- Курешевић, Марина (2016а). Језик *Слова Акира Премудрог* из рукописног зборника Народне библиотеке Србије бр. 53. *Јужнословенски филолог*. LXXII/1–2: 105–126.
- Курешевић, Марина (2016б). Ка дефинисању црквенословенског језика нижег стила: на примеру исказивања семантичке субординације. У: *Slawische Geisteskultur: ethnolinguistische und philologische Forschung. Teil 2: Zum 90. Geburtstag von N. I. Tolstoj* (Hrsg. Anatolij A. Alekseev, Nikolaj P. Antropov, Anna G. Krettschmer, Fedor B. Poljakov, Svetlana M. Tolstaja). Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. 133–150.
- Курешевић, Марина (2016в). Слово о Александру Тројанском из Григоровичевог зборника (XV в.): прилог познавању српскословенског језика нижег стила. У: *Теме језикословне у србистици кроз дијахронију и синхронију: зборник у част Љиљани Суботић* (ур. Ј. Дражић, И. Бјелаковић, Д. Средојевић). Нови Сад: Филозофски факултет. 159–172.
- Павловић, Слободан (2009). *Старосрпска зависна реченица: од XII до XV века*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Пешикан, Митар (1959). Неке напомене о развоју активних партиципа у српскохрватском језику. *Зборник за филологију и лингвистику*. II: 88–106.
- СС: *Старославянский словарь, по рукописям X–XI веков* (ур. Цейтлин, Р. М.; Вечерка, Р.; Благова, Э). Москва: Издательство «Русский язык», 1994.
- Стојменовић, Чедомир (2000). Употреба апсолутног датива и зависне временске реченице у „Житију Стефана Дечанског”. *Научни састанак слависта у Вукове дане*. XXIX/1: 297–305.
- Толстој, Никита И. (2004). Однос старог српског књишког (писаног) језика према старом словенском језику. У: *Студије и чланци из историје српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства; Вукова задужбина – Нови Сад: Матица српска. 148–156.
- Трифунковић, Ђорђе (1965). Приповедање и симболи средњовековне наше уметничке прозе. У: *Стара књижевност*. Београд: Нолит. 142–180.
- Цолић, Александра (2015). Апсолутни датив у *Житију краља Милутина* од архиепископа Данила II. *Прилози проучавању језика*. XLVI: 17–56.
- *
- Ivić, Milka (1983). O srpskohrvatskim gerundima. U: *Lingvistički ogleđi*. Beograd: Prosveta. 155–176.
- Večerka, Radoslav (1961). *Syntax aktivních participií v staroslověnině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Večerka, Radoslav (1996). *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax, III: Die Satztypen: Der einfache Satz*. Freiburg: Weiher Verlag.
- Večerka, Radoslav (2002). *Altkirchenslavische (altbulgarische) Syntax, IV: Die Satztypen: Der zusammengesetzte Satz*. Freiburg: Weiher Verlag.

Vesna Bajić

HYPOTACTIC STRUCTURES FOR EXPRESSING TEMPORAL RELATIONS IN
THE PARABLE-LIKE NARRATIVE *STEFANIT I IHNILAT*: A PHILOLOGICAL
AND FUNCTIONAL-STYLISTIC ANALYSIS

Summary

This paper deals with hypotactic structures expressing temporal relations in the domain of both temporal identification and temporal quantification in the parable-like narrative *Stefanit i Ihnilat*, which forms part of Serbian Church Slavonic translated literature corpus. The research has been conducted on the text that represents the youngest transcript of this literary work, which stems from the 17th century. The immediate subject of the research are nominal and verbal strategies in the functional-semantic domain of temporality. The research determines the distribution and the ratio of participles in the function of gerund, as the strategy that has a foothold in the Old Serbian system, of the dative absolute, as a bookish category, and of temporal clauses, introduced with conjunctions of bookish or vernacular origin. Besides, this research investigates the deviation from the Serbian Church Slavonic norm in the usage of nominal strategies, which is influenced by the vernacular, as well as the way of expressing semantic relations within a complex sentence, which can be of low stylistic value in the profane literary works, influenced by the spoken language. Investigation of all these aspects has been conducted with the aim to correctly define the functional style of the analyzed narrative. The results of the syntactic and semantic analysis have been expressed quantitatively and the incidence of competing syntactic strategies has been given in relation to one another. The results obtained in this research have been compared to the findings obtained in the analysis of other Serbian Church Slavonic literary works with the aim to determine more precisely the character of language and style of the analyzed narrative.

Although the syntactic norm of Serbian Church Slavonic which appears in the literary works of sacral character is mostly well-known, the syntax of literary works which belong to the profane sphere has not been investigated enough yet; it is currently in the process of thorough analysis. Therefore the results of the research that has been conducted in this paper can be regarded as a modest contribution to understanding the Serbian Church Slavonic hypotaxis in the literary works of profane character.

Key words: *Stefanit i Ihnilat*, Serbian Church Slavonic, functional styles, hypotaxis, temporality, gerund, dative absolute, temporal clause.

Мср. Весна Бајић
Нови Сад
Србија
Имејл: vesna.bajic93@gmail.com